

Managerialismin ja populismin liitto

1990-luvun aikana kulttuuriteorian sanavarastoon nousi käsite post-politiikka. Alkoi puhe politiikan jälkeisestä ajasta. Teesin mukaan post-politiikassa globaalien ideologisten visioiden väliset kamppailut korvautuivat yhteisten asioiden järkevällä hallinnoinnilla. Francis Fukuyama julisti historian loppuneeksi, ja puolueet alkoivat kilpailla siitä, kenestä kulloinkin tulisi valtionhoitajapuolue ilman sen suurempia aatteellisia tavoitteita. Myös vasemmisto – tai ainakin sosiaalidemokraatit – lähtivät politiikan jälkeiseen leikkiin mukaan. Post-politiikan kiiltokuvapoikina vasemmistolla olivat poliitikot kuten Tony Blair, Paavo Lipponen ja Gerhard Schröder. Käsitteet teknokratia ja managerialismi kehittyivät kuvaamaan tätä kylmän sodan jälkeistä tilannetta, jossa ideologiset kamppailut oli kuuleman mukaan jätetty taakse ja korvattu hyvillä, toimivilla ja tehokkailla ideoilla.

Kriitikoiden mielestä tämä tarkoitti aidon politiikan – tai politiikan mahdollisuuden – katoamista.

Kuvasimme kehityksen pitkää häntää ja sen suomalaisia ilmenemis- muotoja vuonna 2013 julkaistussa kirjassamme *Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton?* Teoksemme teesinä oli, että aidon politiikan ovat Suomessa korvanneet vastuusta irrotetut konsultit, selvityshenkilöt ja muut tietotyön myyjät, jotka pyörittävät valtiollista tiedontuotantoa ilman poliittista mandaattia. Kansainvälistä tutkimusta seuraillen kiinnitimme sanalla ”konsulttidemokratia” huomiota siihen, miten teesi politiikan teknokratisoitumisesta oli sekin jo osittain vanhentunut. Konsulttidemokratiassa valta ei nimittäin ole enää edes asioiden post-poliittisilla hallinnoijilla, siis virkamiehillä tai virkamiesmäisillä poliitikoilla, vaan sen sijaan valta on valunut yhä useammin yksityisen sektorin vastuusta riisutuille työntekijöille. Nämä erilaiset konsultit esittävät ratkaisuja, tekevät selvityksiä, myyvät palveluja ja valmistelevat lakeja sopimusperustaisesti, vailla vastuuta tai poliittista oikeutusta.¹

Näin post-politiikka oli saanut uuden ilmenemis- muodon: politiikassa ja päätöksenteossa tarvittava asian- tuntijuus oli ulkoistunut ja muuttunut kauppatavaraksi, jonka myyjät harvoin kantavat minkäänlaista poliittista tai edes oikeudellista vastuuta.

Sitten nousivat populistit. Ensin yksittäisissä Euroopan maissa, myöhemmin läpi mantereen. Suomi koki perussuomalaisten vaalivoiton ja nousun hallitukseen. Asioista alettiin jälleen kiistellä, myös periaatteellisella tasolla ja aatteellisesti. Ihmisoikeudet haastettiin, samoin tasa-arvotavoitteet ja muut perusoikeudet. Asiantun-

tijuus ei enää ollut pelkkää kauppatavaraa vaan suuren kiistelyn aluetta.

Onko siis puhe politiikan jälkeisestä ajasta, managerialismista ja konsulttidemokratiasta nyt vanhentunut? Oliko teknokratia vain lyhyt hetki historiassa, jonka populistit ovat nyt päättäneet tuomalla politiikan takaisin politiikkaan?

Tuskin näinkään.

Todellisuudessa politiikan jälkeistä aikaa luonnehtiva managerialismi ja oikeistopopulismi sopivat keskenään loistavasti yhteen. Tämän olemme Suomessa saaneet havaita. Sipilän hallitusta voikin pitää puhdasoppisena esimerkkinä näiden kahden ilmiön – populismin ja post-poliittisen konsulttidemokratian – rinnakkaiselosta.

Sipilä itse on selvä managerialisti: hän haluaa vain Suomen kuntoon. Senhän osoittaa jo hänen puutekoinen koneensakin, kakkara. Sipilän vaalityöhön rakentama kakkara kertoi automaattisesti yhdellä pyöräytyksellä ja ilman hankalaa ideologista pohdintaa tai kiistelyä, miten ongelmat ratkaistaan. Siksi Sipilä ei voi ymmärtää, miksi muut eivät aina kannata hänen järkevää hallinnointiaan. ”Yhteiskuntasopimuksella tavoitellaan Suomen etua”, hän kirjoitti toukokuussa 2015. ”Siksi minun on vaikea ymmärtää, että asiasta käydään keskustelua vastakkainasettelun näkökulmasta. Yhteiskuntasopimusta ei ole suunnattu ketään vastaan.”² Ymmärtämättömäksi tekeytyessään Sipilä ilmoitti jättäneensä itse taakseen ideologiset kamppailut ja keskittyvänsä pelkkään järkevien ratkaisujen toteuttamiseen. Toisin kuin perinteiset poliitikot, Sipilä ei myöskään esiinny demokratian alamaisena, äänestäjiensä nöyränä palvelijana, vaan hän on valmentajan tai managerin tavoin ennemminkin töissä ja todennut voivansa lähteä politiikasta milloin tahansa, jos ei saa omia järkeviä ehdotuksiaan läpi. Hän kuvaa asen-

”Sipilän ajatus strategisesta hallitusohjelmasta on puhdasta konsulttiajattelua, jossa strategiset tavoitteet ja niiden toteuttaminen korvaavat politiikan.”

nettaan ”tulos tai ulos” -ajatteluna. Jos politiikka ei taivu hänen tavoitteisiinsa yhdessä vaalikaudessa, Sipilä näkee parhaaksi poistua paikalta. Tämä poikkeaa totutusta toimintatavasta, jossa tärkeinä pidettyjä asioita ajetaan vaalikaudesta toiseen tappioiden jälkeenkin.

Myös Sipilän ajatus strategisesta hallitusohjelmasta on puhdasta konsulttiajattelua, jossa strategiset tavoitteet ja niiden toteuttaminen korvaavat politiikan. Jo hallitusohjelman nimi *Ratkaisujen Suomi*, kuten myös keskustan slogan ”Suomi kuntoon”, vievät ajatukset kohti järkevää ratkaisukeskeistä hallinnointia, jossa poliittiset kiistat on sivuutettu. Poliitikantutkijat Elomäki, Kantola, Koivunen ja Ylöstalo ovatkin kuvanneet, miten Sipilän myötä ollaan siirrytty tai siirtymässä kohti strategista valtiota, jossa julkisen sektorin markkinaehtoistaminen yhdistyy strategisen johtamisen ihanteisiin. ”Strategisen johtamisen vaatimus lyhyistä papereista, selkeistä tavoitteista ja täsmällisistä keinoista tiivistää monimutkaiset rakenteisiin ja valtaan liittyvät kysymykset parilla sanalla ilmaistaviksi, määrällistetyiksi tavoitteiksi”, he kirjoittavat. Heidän mukaansa strategista hallitusohjelmaa ja sen kyljessä kulkevaa julkisen talouden suunnitelmaa voidaan ajatella teknisinä hallinnan välineinä, joilla hallitaan julkisen talouden ohella politiikan alaa laajemmin. Strateginen hallitusohjelma ”määrittää, mikä kuuluu politiikan alaan, mistä voidaan keskustella ja millaisin käsittein keskustelua käydään.”³

Ajatus tällaisesta strategisesta valtiosta ei tietenkään syntynyt yhdessä yössä. Strateginen hallitusohjelma oli

työvoitto Sitran hallinnon kehittämistoiminnalle, jonka managerialistisia ja ”vallankumouksellisia” tavoitteita käsitelimme jo *Konsulttidemokratiassa*. Tuolloin Sitran yliasiamies Mikko Kosonen totesi haastattelussamme demokratian ikäväksi puoliksi sen, ”että vanhat jääräpäät puolustavat omia reviierejään”⁴. Tämän vuoksi rakenne-
muutosta ei pääse syntymään.

”Voiko maalla olla strategiaa, tarvitseeko sillä olla?” kysyi Kosonen enemmän itseltään kuin meiltä ja vastasi myöntävästi. ”Tämän päivän maailmassa maatkin kilpailevat, olemme globaalissa kilpailutilanteessa. Silloin maat tarvitsevat strategian.” Strategialla kohdennetaan resursseja harvoin tarkkaan valittuihin asioihin. Tavanomainen hallitusohjelma ei Kososen mukaan sellaiseksi kelvannut, sillä se on ”poliittinen kompromissi”.⁵

Kosonen halusi politiikan jääräpäistä ja kompromisseista eroon soveltamalla valtioon yritysmaailmaa varten luomaansa ajatusta strategisesti ketteryudesta. Analysoituaan 2000-luvun alussa useamman vuoden Nokian strategista ketteryyttä – ja jätettyään uppoavan laivan juuri oikealla hetkellä – Kosonen siirtyi neuvomaan valtiota. Valtion strategisella ajattelulla itsellään on siis konsulttimainen taustatarina. Kososen johtaman Sitran avulla valtion oli aika tehdä Nokiat. Tähän Sipilä tarttui, vaikka joku irvileuka voisikin ajatella Nokian epäonnistuneen nimenomaan strategisessa ketteryudessa sen jäätyä älypuhelinten kehityksessä muiden jalkoihin.

Sipilän hallitus toi Sitran managerialistiset visiot ison harppauksen lähemmäksi toteutumistaan.

Managerialistista ketteryytään hallitus onkin osoittanut monessa suuressa hankkeessaan. Harva on voinut unohtaa Sipilän täyskäännöksiä. Tällainen nähtiin esimerkiksi kättilöiden koskettavien sanojen edessä. Suunniteltuja sunnuntaityö- ja ylityökorvausten leikkauksia ei tehtykään, koska Sipilä sattumalta näki kättilöiden haastattelun televisiossa. ”A-studion kättilöiden haastattelu oli puhutteleva ja sai minutkin vielä kerran miettimään, että eiköhän tähän löytyisi kuitenkin keino ja niin se löytyi”, Sipilä sanoi *A-studiossa* syyskuussa 2015⁶. Lopulta hän löysi keinoksi sen, että kyseisten korvausten leikkaukset muutettiin lomarahojen leikkaukseksi. Näin maan johtava poliitikko tuli ylpeilleeksi paitsi kyvyllään muuttaa mieltään myös sillä, että hallituksen lakimuutosten valmistelu lepää sattumanvaraisten televisiohaastattelujen varassa.

Sipilä hallituksineen onkin syventänyt konsulttidemokratiaksi nimeämämme suuntausta managerialistisen retoriikkansa lisäksi myös lainvalmistelussaan ja suurten hankkeiden toteuttamisissa.

Jo vitsiksi muodostuneet hallituksen perääntymiset huonosti ja kiireellä valmistelluista lakiehdotuksista osoittavat, että konsulttimainen toimintatapa, jossa ratkaisuja etsitään kiireellä ilman vastuunkantoa, on uinut hallitustyön ytimeen: lainvalmisteluun. Sen sijaan, että lait valmisteltaisiin huolella eri näkemyksiä kuullen, muutoksen vaikutuksia tieteellisesti arvioiden ja perustuslaki huomioiden, niitä valmistellaan ”ketterästi” tavoilla, joiden laatu ei kestä lähempää tarkastelua. Konsulttidemokratian edetessä voidaan kysyä, missä määrin näennäisiin välttämättömyyksiin vetoava managerialistinen politiikka ylipäänsä nojaa tietoon.

Toisaalta post-poliittisesta managerialistisuudestaan huolimatta juuri Sipilä jää historiaan pääministerinä, joka teki liiton populistien kanssa ja palautti populistit hallitusvastuuseen vuosituhannenvaihteen post-poliittisen kauden jälkeen. Tässä onkin ehkä hallituksen historiallisesti suurin merkitys.

Sipilän hallituksessa populismi ja managerialismi kulkevatkin rinta rinnan. Hallitus ilmentää managerialismin ja populismin liittoa, jossa talouspolitiikasta on tullut ideologiatonta hallinnointia ja poliittiset kiistat käydään identiteettipolitiikan alueella. Identiteettipolitiikkaan ripustautuva populismi on ollut hyvä kumppani managerialistiselle talouspolitiikalle ja konsulttidemokratian mukaiselle hallintokulttuurille. Oikeastaan se on ollut loistava kumppani, koska kysymykset hallinnoinnista ovat hautautuneet kiihkeän identiteettikamppailun alle.

Oikeistopopulistien ydinviesti ympäri Eurooppaa on nimittäin ollut merkittävältä osin identiteettipoliittinen: liikkeen taustalla on ajatus siitä, että meidän elintapaamme, elinympäristöämme ja kulttuuriamme uhkaavat ulkopuoliset voimat, käytännössä esimerkiksi pakolaiset, maahanmuuttajat ja korkeasti koulutetut ”punavihreät”. Perussuomalaiset ovat käyneet loputtomia identiteettipoliittisia kamppailujaan milloin naisia, milloin punavihreitä, maahanmuuttajia ja seksuaalivä-

hemmistöjä vastaan. Symboliset kamppailut vaikkapa Yleisradion toimenkuvan monikulttuurisuus-viittauksista ovat ottaneet perussuomalaisten asialistalla usein suuremman roolin kuin monet ”perinteisille” puolueille tärkeämmät uudistukset.

Vielä kesän lopulla perussuomalaisten jo hajottua *Aamulehden* haastattelussa Soinin ainoa neuvo seurajilleen kuuluikin: hyökätäkää vihreitä vastaan⁷. Talouspolitiikan populistit sen sijaan ovat jättäneet muille, ja siinä on toimittu managerialististen mallien ja budjettikurin mukaisesti. Populistit ja managerialistit ovat olleet yhtä mieltä valtiontalouden budjettileikkausten tarpeesta ja monilta osin myös niiden kohdentamisesta. Nimensä mukaisesti oikeistopopulistiset puolueet ajavatkin tyypillisesti keskustasta oikealle sijoittuvaa talouspolitiikkaa.

Tämä koitui lopulta myös pienituloisten puolesta puhujana alunperin profiloituneen Timo Soinin kohdaloksi. Kun identiteettipoliittiset kysymykset valtasivat perussuomalaisten agendan, ei Soinille ja hänen tukijoukoilleen jäänyt enää tilaa hallitusvastuun jo valmiiksi moukaroimassa puolueessa.

Oikeistopopulistit ja managerialistit löytävät intohimonsa pitkälti eri politiikan lohkoista, mutta lopputulos on yhtä kaikki saumaton liitto, jossa toiset managerioivat ja toiset identiteettipolitiikoivat. Näin Sipilän hallitus on osoittanut, mikä voi olla koko Euroopan politiikan tulevaisuus lyhyellä aikavälillä: budjettikuri ja managerialismi yhdistettyinä identiteettipoliittiseen populismiin.

Asetelmaa ruokkii osaltaan myös populistipuolueiden taustakoneistojen ohuus verrattuna perinteisiin puolueisiin. Perinteiset puolueet ovat vuosikymmenten aikana keränneet taakseen tutkijoita ja virkamiehiä, jotka voivat omilla sektoreillaan tehdä hyvinkin kauaskantoista työtä. Nuorilla ja tutkijoiden parissa epäsuosituilla populistipuolueilla tällainen tiedollinen taustatuki on lähtökohtaisesti heikompa. Sitä ei välttämättä edes kaivata, ainakaan jos tutkijoiden tulokset kritisoiivat tehtyä politiikkaa.

Nykytilannetta voidaan havainnollistaa myös vertaamalla oikeistopopulistien agendaa ja liikkeiden saamaa vastaanottoa eurooppalaisiin vasemmistopopulisteihin. Esimerkiksi Kreikassa ja Espanjassa nousseet vasemmistopopulistiset liikkeet tekivät pesäeroa näiden maiden perinteisiin vasemmistopuolueisiin haastamalla managerialismin ja talouskurin syvärakenteita.

Yhdistettynä maiden ja koko Euroopan poliittisen tilanteeseen juuri tämä fokus teki näistä puolueista vaarallisia kansallisille ja eurooppalaisille valtarakenteille. Samantyyppistä keskustelua käytiin myös Yhdysvalloissa Bernie Sandersin kampanjoissa demokraattipuolueen esivaaleissa, Britanniassa Jeremy Corbynin herättämänä.

Kummankin poliittikon talous- ja sosiaalipoliittiset näkemykset ovat lähellä aiempien vuosikymmenten valtavirran sosiaalidemokratiaa. Uuden aallon sosiaalidemokraattien luoman managerialismin jälkimainingissa tämä ajattelu näyttyy kuitenkin vähintäänkin kerettiläiseltä tai jopa vallankumoukselliselta. Työhön kannustamisen

sijaan he puhuvat sosiaaliturvan rakenteista, opintolainojen kohtuullistamisesta ja rikkaimman väestöosan ottamisesta mukaan ”talkoisiin”.

Corbynin ja Sandersin kaltaisten poliitikkojen asialistat ovat potentiaalisesti vaarallisia etenkin siksi, että ne haastavat sekä managerialistit että populistit. Rikkaita osoittelevat agendat vievät terää populistipuolueiden kansanomaisuudelta samalla, kun konkreettiset ehdotukset talous- ja sosiaalipolitiikassa nakertavat pohjaa vaihtoehdottomuuspuheelta.

Mitä siintää tulevaisuudessa?

Niin kauan kuin yksikään puolue ei onnistu haastamaan tehokkaasti

post-politiikan ideologiaa ja valtarakenteita, mikään tuskin ratkaisevasti muuttuu. Niin kauan kuin Euroopan macronit esittävät ratkaisuksi politiikan kriisiin ja populistimin nousuun parlamenttien kaiventamista ja demokratian virtaviivaistamista, populismi tuskin katoaa mihinkään. Corbynin ja hänen hengeheimolaistensa menestyksestä on liian aikaista sanoa mitään lopullista.

Populismia on edelleen tarpeen tulkita ennen kaikkea reaktionä valtapuolueiden epäonnistumiseen. Se on oire siitä, että monet demokratiaa sekä sosiaalista ja taloudellista oikeudenmukaisuutta koskevat kysymykset on sivuutettu viime vuosikymmeninä hallituskoalitiosta

toiseen. Sipilän hallitus kuitenkin osoittaa, ettei populismi välttämättä tule koskaan – tai ainakaan automaattisesti – korvaamaan teknokratiaa. Päinvastoin niistä on vaarassa tulla onnellisia ja vahvoja liittolaisia, jotka kykenevät löytämään yhteisen sävelen.

Tässä liitossa molemmille on varattu puoli valtakuntaa: toisille identiteetit, toisille leikkauspolitiikka. Yhteistä niille on sokeus aidoille tyytymättömyyden syille ja demokratian vaalimiselle.

Tilanne haastaa myös tutkija- ja yliopistoyhteisöä. Kun virkamieskunta ja politiikan koneisto on konsulttiselvityksineen viritetty tukemaan managerialismia, tarvitaan vaihtoehtoja luovaa tutkimusta ja ajattelua yhä enemmän. Siitäkin huolimatta, että resursseja tähän on koulutusvihamielisen politiikan jäljiltä jatkuvasti vähemmän.

Tilasta hallinnon käytäntöjen ja sen taustalla vaikuttavien ideologioiden tutkimukselle on enemmän kuin aikoihin, vaikka hallinnon muutosvauhti tekee perässä pysymisestä välillä vaikeaa.

Tällä hetkellä suurin uhka uudelle liitolle ovat populistipuolueet itse ja niiden sisäiset ristiriidat, kun ulkoista uhkaa ei näy. Siksi se on luotava.

ravintola

Telakka

Tullikamarin aukio 3 | 33100 Tampere
03 225 0700 | fax. 03 225 0740
carneval@telakka.eu | www.telakka.eu

Viitteet & Kirjallisuus

- 1 Hanna Kuusela & Matti Ylönen, *Konsulttidemokratia. Miten valtiosta tehdään tyhmä ja tehoton?* Gaudeamus, Helsinki 2013.
- 2 Juha Sipilä, Suomi tarvitsee yhteiskuntasopimuksen. Blogikirjoitus 31.5.2015. www.juhasi.fi/blogi/2015/05/31/182
- 3 Anna Elomäki, Johanna Kantola, Anu Koivunen & Hanna Ylöstalo, Kampailu tasa-arvosta: tunne, asiantuntijuus ja vastarinta strategisessa valtiossa. *Sosiologia* 4/2016, 257–275.
- 4 Kuusela & Ylönen 2013, 22.
- 5 Sama.
- 6 *Yle A-studio* 28.9.2015. Sipilä: Kättilöt käänsivät pääni. Verkossa: yle.fi/uutiset/3-8338636
- 7 Minna Ala-Heikkilä, Aamulehti tapasi perussuomalaisiin turhautuneen Timo Soinin – ”Yhteen kysymykseen Hallaaho ei ikinä vastaa myöntävästi”. *Aamulehti* 29.7.2017.